

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בבית"כ היזים ומשודר דרך הלוחין והרדיו ובקוויים רבים מיסודו של מרן רבינו עובדיה יסף זע"א

הַשְׁתִּיעָהּ הַשְׁבִּיעָהּ

הרב המקדים: הג"ר בניהו שמואלי שליט"א
ראש ישיבת המקובלים "נהר שלום"

גליון מספר 497

כותב ועורך השיעור:

הרב דביר פריץ שליט"א

ר"ת	יציאה	כניסה	
21:11	20:14	19:23	ירושלים
21:08	20:13	19:22	תל אביב
21:12	20:17	19:25	חיפה
21:08	20:13	19:22	אר שבע

במדבר | ד' סיון תשפ"ה

הלכות ספירת העומר - ה

וּחַג הַשַּׁבּוּעוֹת

קיבל שבת מבעוד יום ונזכר שלא ספר את העומר. סעודת ליל שבת מבעוד יום. אם תוספת שבת היא לכל מיילי או רק לקדושת שבת ולאיסור עשיית מלאכות. התפלל ערבית מבעוד יום ונזכר שלא הניח תפלין. הוראות מרן בחו"ל. טלטול כפתור זרבה בשבת. נזכר לפני צאת הכוכבים דר"ת שלא הניח תפלין. הפסקה בשחרית להנחת תפלין דר"ת. מעשר כספים. קיבל שבת אם יכול להתיר את נדרו. קידוש בשבועות מבעוד יום

קדוש', ולא 'יום שבת', כי בלוח השנה עדיין יום ששי, והתורה חידשה דין תוספת שבת. ולפי זה יוכל לספור את העומר.

מצות שמחה בזמן התוספת

ג. האמת נראה שנחלקו בזה הראשונים, ומדברי תוס' רבי יהודה החסיד (ברכות כז.) משמע שתוספת שבת היא לכל מילי. אך בתוס' כתובות (מז. ד"ה דמסר) כתבו שאין מצות שמחת יום טוב "ושמחת בחגך" בזמן התוספת, כי החג מתחיל בלילה. ומשמע שהתוספת אינה לכל דבר.

קיבל שמיני עצרת מבעוד יום

ד. ובעצם נחלקו בזה גדולי האחרונים, הרש"ל - רבי שלמה לוריא (בתשוב' סי' סח) כתב לגבי הושענא רבה שאוכלים בסוכה, שאם רוצה לקבל עליו יום טוב של שמחת תורה - שמיני עצרת - מבעוד יום, האם יאכל בסוכה? הרי כבר קיבל את שמיני עצרת, ואז לא אוכלים בסוכה, ואם יאכל בסוכה אולי יעבור על 'בל תוסיף', וכדין הרוצה לשבת בסוכה בליל שמיני עצרת, שצריך לפסול את הסוכה כידוע (ש"ע סי' תרסו). ומצד שני, אם התוספת היא רק לקדושת יום טוב ואיסור עשיית מלאכות, ולא עצמו של היום מתחלף,

קִיבֵּל שַׁבָּת וְנִזְכָּר שֶׁלֹּא מִפֶּר

א. ¹ בשו"ת זרע אמת (ח"א סי' טו) הסתפק, לגבי אדם שבליל ששי וביום ששי - שמנהגו לספור בשחרית בלי ברכה - שכח לספור את העומר, ובערב שבת התפלל בפלג המנחה וקיבל שבת מבעוד יום², ונזכר שלא ספר את העומר, האם יספור את של אתמול או לא, הרי מצד אחד קיבל שבת, ומצד שני עדיין לא לילה. ובספר ערך השלחן (סי' תפט סק"ט) כתב שנידון זה תלוי בחקירה הידועה מהו גדר דין תוספת שבת [א.ה. וכן משמע בערוך השלחן אפשטיין (סי' תפט סק"י)], וכדלהלן.

חקירה בדיון תוספת שבת

ב. יש לחקור בדיון תוספת מחול על הקודש, המבואר בגמ' ר"ה (ט. ויומא (פא)), האם התורה חידשה שכאשר מקבל שבת, כל דיני השבת כולם חלים מבעוד יום, וכאילו יום ששי חלף הלך לו, ואם כן לא יוכל לספור את העומר של אתמול, וגם לא להמשיך לספור בשאר הימים, כי יום אחד לא ספר. או שקבלת שבת היא רק לגבי קדושת שבת, שלא לעשות מלאכות, להדליק חשמל וכדומה. אבל לא לכל מילי. והתוספת בגדר 'יום ששי'.

² יש הרבה שמתפללים בליל שבת ועושים קידוש מבעוד יום, כגון שיש לחם ילדים ולא רוצים להתעכב איתם, לדעת מרן השלחן ערוך (סימן רסז סעיף ב) אפשר לנהוג כן לכתחילה, ויוצאים ידי חובת סעודת שבת מבעוד יום. אך האשכנזים מחמירים בזה, וכמו שכתבו הבית חדש (ר"ס תעב), המגן אברהם (ס"ו רסז ס"ק"א) והמשנה ברורה (ס"ו רסז ס"ק"ה), שצריך לאכול בלילה כזית לחם, שהרי בגמרא (שבת קיז:) למדו את דין שלש סעודות בשבת ממה שנאמר בתורה (שמות טז, כה) שלש פעמים "היום", "אכלוהו היום", כי שבת היום לה', היום לא תמצאוהו בשדה". ואם כן כל שלשת הסעודות צריכות להתקיים ביום שבת, אבל אם מקבל שבת מבעוד יום, זה יום ששי, ולא שבת לגמרי, ולכן לא יוצאים אז ידי חובת סעודת שבת. אולם מדברי התוספות (פסחים טז: ד"ה עד) משמע כדעת מרן, שדוקא לגבי ליל הסדר צריך לקיים את המצוות בלילה, שנאמר "ואכלו את הבשר בלילה הזה", וכן "על מצות ומורורים יאכלוהו", ואיתקש מצה לקרבן פסח. והוא הדין לקידוש, וכמו שפסק מרן השלחן ערוך (סימן תעב סעיף א) שאין לקדש עד שתחשך, והסביר המגן אברהם (ס"ק"א) כי הקידוש הוא אחד מארבע כוסות, וכל ארבעת הכוסות צריכים להיות בלילה כמו כל מצוות הלילה. ומשמע שבשאר השבתות יכול לקבל תוספת מחול על הקודש, ולקדש ולסעוד מבעוד יום. מי שרוצה לחוש למחמירים, בצאת הכוכבים יאכל עוד כזית, ומה יפסיד, אם זו לא אכילה גסה... אבל זו חומרא, כי פשט דברי מרן שיוצאים ידי חובה בסעודה מבעוד יום.

מדרש הרב בניהו שמואלי שליט"א: בפרשת מרחשון, מורנו ורבונו, המאריך לארץ ולדורים, שהוא משפיע על כל העולם כולו, הן בעל פה והן בכתב, ואנו זוכים ליהנות מהאור הגדול הזה. ה' יתן לרב כח, בריאות איתנה, אורך ימים, דשנים ורעננים, וימשיך להדריך אותנו בדרך ה', להורות לנו את ההלכה איך יעשה ישראל. איזו זכות גדולה זאת! הקב"ה בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את התורה, וחיי עולם טעם בתוכנו, ובכל שנה מקבלים את התורה מחדש, קובעים לאדם לכמה תורה יזכה, והקב"ה קידש אותנו, וקירבנו לעבודתו יתברך. ועל ידי התורה אדם מתגבר על היצר הרע, וזה אחד הטעמים למה הקב"ה כפה עלינו הר כגיגית, שכל ידי התורה יהיה כח לכפות את יצר הרע ולעבוד את ה'. הזכות הגדולה הזאת של התורה הקדושה, ובפרט מה שמעביר מורנו ורבונו, תעמוד שה' יתן לו כח ובריאות, ויזכה לאור הגדול הזה, אורה זו תורה, ויאר ענינו ועל כל ישראל אחינו, וכן יהי רצון ונאמר אמן.

דברי מרן שליט"א: חזק וברוך לרב הגדול מעוז ומגדול הגאון רבי בניהו שמואל שליט"א, מקים עולה של תורה, יש לו רשת של כוללים, ובכל כולל עשרות אברכים, הייתי בחלקם, בבת ים וברמות אשכול. הבנים שלו תלמידי חכמים, "וכל בניך לימודי ה'", הרב שר שלום והרב דוד והרב יוסף, בן פורת יוסף, וזה מוכיח שעושה הכל לשם שמים. אשריו ואשרי חלקו. יש לו גם כולל מקובלים, מיסודו של הרב שרעבי. הרב שרעבי היה מקובל אמיתי - יש מקובלים משונן מקובלים... ש שמרן היה מעריכו מאוד, ולמד אצלו כבלה. זכינו להכיר אותו. שמשך עוד לעשות כהנה וכהנה, בתורה שבפשט ובתורה שבמבטלה. גדיל תורה ואדיר.

לתגובות וכן לקבלת הגיליון במייל: d95872@gmail.com

השיעור מוקדש לרפואת שבעון בן שמונה, סול בת אסתר הי"ו

אם כן צריך לאכול בסוכה, וזה אבסורד שבתפלה ובקידוש מזכיר "שמיני חג עצרת הזה", ואוכל בסוכה... וכתב מהרש"ל שימתין ולא יעשה קידוש עד צאת הכוכבים, שלא להיכנס לספק.

בחינם גזר תענית

ה. בא ה"ט (ס' תרסח) והקשה על מהרש"ל, שבחינם גזר תענית להמתין עד צאת הכוכבים, שהרי כבר חלף והלך ממנו חובת היום מה שהיה עליו קודם, ונחשב כמו הלילה ומחר ממש, ולכן יכול להתפלל ערבית ולקדש מבעוד יום. רואים מדבריו שתוספת שבת היא לכל מילי - לכל הדינים כולם, ומה שאין כן לרש"ל, שרק לגבי קדושת היום נאמרה התוספת.

נזכר שלא הניח תפלין

ו. הזרע אמת הביא בשם התרומות הדשן (פ"ב ס' קכא) שדן בנושא דומה, לגבי אדם שלא היו לו תפלין, כגון שהיה בבית המעצר, ואחר כך שחררו אותו, והלך להתפלל מנחה וערבית, שהואיל והתפלל ערבית עשה לאותה שעה לילה בתפלתו, ולא יניח תפלין. וכל שכן כשקיבל שבת מבעוד יום, אמר "לכה דודי", "בואי כלה", "מזמור שיר ליום השבת", וקל וחומר כשקיבל שבת בציבור³, שלא יניח תפלין אחר שקיבל שבת, כי אסור להניח תפלין בשבת, שנאמר על השבת "כי אות היא ביני וביניכם" (שמות לא, ג'), ועל התפלין "והיה לאות על ירך" (שמות יג, טז), יצאו שבתות וימים טובים שהן גופן אות (מנחות לו:). ואם כן הפסיד מצות תפלין באותו יום.

יניח בלי ברכה

ז. בילקוט יוסף (סימן ל סעיף ו) כתבנו, שאם התפלל ערבית מבעוד יום - או שקיבל שבת - להלכה יניח תפלין בלי ברכה. ולפני שנים שלחו לי מכתבים⁴, שהרי בשלחן ערוך (סימן ל סעיף ה) פסק כדברי התרומות הדשן, שאם התפלל תפלת ערבית מבעוד יום, עד שלא הניח תפלין, אין לו

³ שזה יותר חמור מאשר המקבל שבת בינו לבין עצמו, שאם לא התפלל מנחה יכול להתפלל, אבל המקבל שבת בציבור הפסיד את מנחה.

⁴ אני מקבל הרבה מכתבים, עם קושיות ותינוצים כדרכה של תורה, למה לא, אני משתדל לענות לכולם.

⁵ קבלת הוראות מרן גם מדין מרא דאתרא, וגם שמחמת גדלותו קיבלו הוראותיו כתלמיד לרב. יש רב אחד שמגיע מידי פעם לחו"ל, ואומר להם, תעשו מה שאתם רוצים, או כמון או כהרמ"א, הבחירה בידכם, כי כל מה שאנחנו הספרדים קיבלנו הוראות מרן זה מדין מרא דאתרא, וזה שייך בצפת ובארץ ישראל, אבל לא בצרפת. וכשהייתי שם, בלכתי בדרך בשבת לתת שיעור, חתנו של הרב סיטרוק שהוא אשכנזי סיפר לי שכך אמר להם. אמרתי לו, קודם כל, מאי חזית לבחור ללכת אחר הרמ"א ולא מרן, הרי גם הרמ"א רבם של האשכנזים כותב על מרן בתשובה (ס' מה): מורנו ורבנו, נשיא אלקים בתוכנו... והנה חלילה להמורות דברי מעלת כבוד תורתו דמור, וכל החולק עליו כחולק על השכינה. ועוד שלא קיבלו הוראות מרן רק בגלל שהוא מרא דאתרא, ובספר מעתיקי השמועה (עמ' טו-לח) הבאנו מעל מאתים פוסקים מדורו של מרן עד לפני כחמישים שנה, שכתבו שקיבלו הוראות מרן, ולא דוקא מחמת שהיה מרא דאתרא.

אותו רב שמסתובב בחו"ל ואומר כך, חבל שהורס מה שמרן זצ"ל השקיע בו את כל חייו ופרסם שקיבלו הוראות מרן. וכבר כתב הריב"ש (סימן שצט) - אחד הראשונים, תלמידו של הר"ן, והר"ן בן דורו של הרב המגיד, תלמידו של הרשב"א - שיכולים ציבור לעשות תקנה עליהם ועל זרעם ועל זרע זרעם. וכמו שבמתן תורה קיבלנו את התורה, לא רק לדור המדבר, אלא קיבלנו עלינו ועל זרענו ועל זרע זרענו, "לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך" (ישעיהו נט, כא), כך גם לגבי קבלת הוראות מרן. וכיוצא בזה כתב הרשב"א (בתשו' ח"א ס' רג).

ב"ה שבצרפת לומדים הרבה בספרים של מרן זצ"ל, ותירגמו את כל הסט ילקוט יוסף לשפה הצרפתית, לפני עשרים שנה היה אחד שביקש ממני, ונתתי לו בחינם, להגדיל תורה ולהאדירה. וכשאני מגיע לצרפת, בהרבה בתים יש את כל הסט של הילקוט יוסף, מה שלא היה פעם. לפני שלשים שנה, מרן שלח אותי לצרפת לשבוע, אחר שביקשו ממנו שישלח משהו לחזק את ההלכות של מרן השלחן ערוך בצרפת, כי היו שם רבנים גדולים שהקימו עולה של תורה, אבל למדו אצל האשכנזים בשיבות טובות, באקס לה בן ובבולטימור, ולא למדו כמו הדרך של מרן, על פי השלחן ערוך והפוסקים שלנו, אלא למדו קיצור שלחן ערוך גצפריד, חיי אדם, הגאון רבי זלמן, ושלא אותי הרב ללכת לחזק את הציבור, והלכתי לשם לתת שיעורים, אבל היה קשה, מחמת אותם רבנים.

אמרת שם הלכה, שיש כפתור רזרבה שתפור בחולצה למטה, שאם יקרע הכפתור למעלה, לא תלך עם חולצה פתוחה, אתה בן תורה... אלא יוציא את הכפתור רזרבה ויתפור, ובשבת מותר לצאת עם הכפתור רזרבה בחולצה או

להניחם אחר כך. ואיך בילקוט יוסף כתוב נגד מרן, הלא תמיד מרן זצ"ל היה אומר, קיבלנו הוראות מרן...⁵

לחומר הענין

ח. בצעירותנו תירצנו להם, שזהו לחומר ענין 'קרקפתא דלא מנח תפלין' (ר"ה יז), שיש אומרים שאפילו פעם אחת לא הניח תפלין נאמר עליו דבר זה. ואמנם הלכה לא כך, אלא רק אם מעולם לא הניח תפלין הוא בגדר 'קרקפתא דלא מנח תפלין', וזה מה שעושים חסידי חב"ד, שמצילים את האנשים מהדבר החמור הזה. ועל כל פנים לכן מרן זצ"ל (יב"א ח"ה חאה"ע סי' ז אות ד, הל"ע ח"א עמ' כט, ח"ח עמ' עמ' שכא) כתב לא כמו השלחן ערוך. אבל זה לא התיישב על ליבם, שהרי בהלכות שבת שחיובם סקילה ובהלכות טהרה שחיובם כרת קיבלנו הוראות מרן והולכים אחריו אף להקל, ומה ההבדל?

מרן על פי שיטתו

ט. במשך השנים חשבתי דבר נוסף, שמרן השלחן ערוך פסק בזה לשיטתו (בש"ע סימן רסא ב) שהלכה כרבינו תם, אם כי יש אומרים שחזר בו בהלכות מילה (סי' רסו ס"ט), אבל כמה תירצו סתירה זו, ותופסים שמרן כרבינו תם (יב"א ח"ה חאה"ע סי' כא אות יד), ולשיטה זו פלג המנחה מתחיל כשלש דקות לפני השקיעה שלנו, ולפי זה רק מי שיתפלל ערבית אחר פלג המנחה דר"ת לדעת מרן לא יוכל להניח תפלין, אבל לפני כן למרן זה יום גמור, ואפילו לא זמן תפלת ערבית, ולכן יוכל להניח תפלין. כשאמרתי כן למרן, שמע, ונענע לי בראשו...

נזכר בצאת הכוכבים

י. לפעמים קורה שאדם שכח להניח תפלין דרבינו תם⁶, ועבר צאת הכוכבים שלנו - של הגאונים, אך לפי זמן רבינו תם עדיין הוא יום. כיון שמניח תפלין דרבינו תם, יסמוך על זמן רבינו תם. בפרט שמעיקר הדין

בחליפה - לא מדובר על שני הכפתורים מאחור, שזה לכולי עלמא בסדר... (ראה ילקוט שבת ב מהדור' תשפ"ה עמ' מז) - למרות שאין שם עירוב, וכגון בשאנו אליזה, שזו רשות הרבים גמורה, שרבים בוקעים בה - יותר ממש מאות אלף איש ביום.

והיה ראש ישיבה אחד ע"ה שתרגם אותי לצרפתית, ולפי תנועות הידיים שלו אני רואה שמתרגם אותי הפוך, שאסור לצאת עם כפתור כזה בשבת... הפסקתי באמצע ואמרתי לו, למה אתה אומר להם אסור, אמרתי מותר! והתחיל להתווכח. באתי לארץ וסיפרתי למרן. הרב היה אוהב לשמוע שנתנו שיעורים בכל המקומות, ממקום למקום, כי חשוב מאוד לחזק את הקו של מרן. והרב התפלל, למה אמר שאסור, וכתב תשובה ביביע אומר ח"ו (חאו"ח ס' לו אות ד), לכבוד בני וכו', והסכים להתיר, וכתב שם את הסיפור שאותו רב אמר שאסור...

צריך לעשות מהפכה, הרבנים בצרפת למדו בישיבות אשכנזיות, ותדעו שיש מקומות שהאשכנזים הקימו עולה של תורה, ויש להם הרבה זכויות, אבל חבל שעירבו ענייני הלכה. טוב ללמוד מהם השקפה, אבל אין קשר להלכה, ואנחנו הספרדים קיבלנו הוראות מרן.

⁶ לכן טוב להנהיג בבתי הכנסת שיעשו הפסקה בשחרית לפני 'אשרי', שמים או שלש דקות, להניח תפלין דר"ת. כשהתחלנו לעשות את ההפסקה הזאת לפני שתיים עשרה שנה בקהילה שלנו, היה אברך אחד שהתמרמר: הרב, אנחנו ממהרים לכולל, חבל... אבל הוכחתי לו שזה בס"ה שמים או שתיים וחצי דקות, וקריאת שמע אומרים אחר כך, אחר 'תנא דבי אליהו', כשהש"ץ מנגן... וצריכים לומר שתי פרשיות - "שמע" ו"והיה אם שמוע", כי בשתייהן מזכיר את התפלין, ואומר קריאת שמע עם התפלין שלא יהיה מחזי כשקרא, והרי לרבינו תם התפלין של רש"י אינן תפלין, ולכן חוזר וקורא איתן ק"ש. אדם שממהר מספיק שיאמר עד 'והיה אם שמוע', אבל לכתחילה יאמר את שתי הפרשיות, כדעת מרן השלחן ערוך (ס' לד ס"ב).

לפעמים אנשים במשך היום בנסיעות ובחלץ ועלולים לשכוח, לכן כדאי להנהיג לעשות הפסקה שתי דקות, ואפילו שלא כולם מניחים תפלין דר"ת, בינתיים יקראו תהלים, ואדרבה שיקנו תפלין דר"ת, וגם ממעשר כספים מותר לקנות, כי דבר שהוא לא חובה גמורה אלא הידור חשוב - שכן מנהג העולם כרש"י (ש"ע ס' לד ס"א) - מותר לקנות ממעשר כספים. בפרט לדידן שמעשר כספים מנהג ואינו חובה, כמו שכתב בשו"ת בית דינו של שלמה (י"ד ס' א), וכן משמע מדברי הרמב"ם (פ"ז מהל' מתנות עניים ה"ה) ומרן [א.ה. עיין בשו"ת יחזק דעת ח"א ס' פז, וח"ג ס' נון], אבל מדברי הרמ"א (ס' רמט ס"א) משמע שהוא חובה, והאשכנזים מקפידים בזה מאוד, ולכן יש בהם הרבה עשירים...

ויכול לקנות ממעשר כספים כל הידור, למשל אם יש תלמוד תורה שעולה בכל חודש למשל מאה ש"ח, ויש ת"ת יותר טוב שעולה בכל חודש חמש מאות ש"ח, את ההפרש 400 ש"ח יקח ממעשר כספים. אדם שרוצה לפתוח תכנית חיסכון בבנק

זמן תפלין גם בלילה, ורבותינו גזרו שבליילה לא יניח, שמא יפיה בהם, כי לילה הוא זמן שינה (ע' ש"ע ס' ל ס"ב). אבל זו גזירה דרבנן, לעומת ספק דאורייתא של מצות תפלין - שהרי לר"ת התפלין של רש"י פסולות - וחשש 'קרקפתא דלא מנח תפלין'. אמנם זה תלוי אם ספק דאורייתא לחומרא מדאורייתא או מדרבנן, אבל כתב הגאון מליסא (חוות דעת י"ד ס' קי) שבספק עשה לכולי עלמא מדאורייתא לחומרא. לכן נראה להלכה, שאדם שלא הניח תפלין של רבינו תם, ונזכר אחר צאת הכוכבים שלנו, ועדיין לא הגיע צאת הכוכבים לר"ת, יכול להניח תפלין דר"ת. זה חידוש [א.ה. ובילקוי ח"א (ס' ל הע' ו, ובמהדור' תשפ"ד עמ' תרעא), כן הוא גם לגבי תפלין של רש"י, שאם לא הניח יניחן אז בלא ברכה].

התרת נדרים

יא. כאמור כתב התרומת הדשן שאחר קבלת שבת מבעוד יום לא יניח תפלין, ומשמע שקבלת שבת היא לכל מילי ולא רק למלאכות. אך להלכה ולמעשה יניח בלא ברכה. ויש פתרון, שאדם ששכח להניח תפלין וקיבל שבת מבעוד יום, יבוא לחכם ויגיד לו, קיבלתי שבת ולא הנחתי תפלין, וברצוני שתעשה לי התרת נדרים. ויאמרו לו: מותרים לך מותרים לך מותרים לך, מחולים לך וכו', אין כאן נדרים אין כאן שבועות... ולאחר מכן יכול לעשות מלאכות, וגם להניח תפלין. ואפילו שהתפלל ערבית, החכם עוקר את נדרו מעיקרו, וכאילו בכלל לא קיבל שבת.

מחלוקת אחרונים

יב. והנה הלבוש (ס"ס רסג בהגה) - היה לפני מעל 400 שנה - כתב שקבלת שבת מדין נדר, ואם כן מועילה התרה. וכן משמע בט"ז (ס' תר סק"ב) - חתנו של הב"ח לפני כ-400 שנה - ובפרי מגדים (ס' רסג מש"ז אות ג ד"ה ודע), וכן כתב בספר מועדי הגר"ח (ח"א עמ' סט) בשם רבי חיים קנייבסקי. אבל לא כל הפוסקים מסכימים לכך, כי המגן אברהם (סימן רסג ס"ק לא) והאליה רבה (ס"ק לה) חולקים וסוברים שקבלת שבת אינה מדין נדר, אלא היא דין מיוחד של תוספת מחול על הקודש. הרב משה פיינשטיין בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סימן לה, ח"ד ס' צט אות ג) כתב שאם קיבל שבת לא שייך שיעשה התרה. היה גברא רבה, אומרים עליו שסיים את הש"ס ארבע מאות פעם! היה לו שכל תלמודי, אבל נעלם ממנו חלק מהפוסקים שהזכרנו, שמועילה התרה, וכן כתבו בשו"ת יד יצחק (ח"א ס"ה רמז), והחתם סופר (ס' רסג), ובשו"ת באר חיים (ס' כח דכ"ח ע"ד), והשוואל ומשיב (תנינא ח"ב ס' כג), והגאון רבי יוסף חיים בשו"ת תורה לשמה (ס' קיז), ועוד.

ברכות לבטלה למפרע

יג. הרב פיינשטיין (אג"מ ח"ד שם) בא בטענה נוספת, שאם יעשה התרה, הברכות שבירך בתפלת ערבית ואמר "אתה קידשת" וכו' תהיינה לבטלה, כי נחשב שלא קיבל שבת. וענין עוד בכך החיים (ס' רסא אות כב). אבל חבל שלא היה אז ילקוט יוסף (ברכות ח"א עמ' קכד)... כי כתבנו שאינן ברכות לבטלה, ויצא ידי חובה בתפלת ערבית, לפי דברי הריטב"א בחולין (קו) - שהבאנו לפני כמה שיעורים - שאדם שנטל ידים ובירך על דעת לאכול לחם בשיעור כביצה, ואכל מעט מהלחם - הבן איש חי (ש"ר פרשת שמעוני אות א) כותב שאכל כזית, ולא דוקא הוא, אלא אכל מעט שתחול הברכה, וכמשמעות דברי הריטב"א (הל"ע ח"א עמ' שטז) - והרבה מהחמין והאורז, ולפתע מסתכל ורואה שאכל רק כמה פירורים מהלחם, ולא יכול לאכול יותר, האם צריך להכריח את עצמו שיאכל כעין אכילה גסה? שאם לא כן מה שבירך "על נטילת ידים" לכאורה תהיה ברכה לבטלה. וכתב הריטב"א שלא צריך להכריח את עצמו, כי בשעה שנטל ידים חשב כפי הדין לאכול

לבניו, יפתח ויתן ממעשר כספים, וישאיר חלק לשאר עניינים הנצרכים. אבל אם לא יחסוך לבנו, כשיגיע לחתן אותו יעשה "פזות את ידך"... הייתי כמה פעמים בוורט של תלמידי הישיבה שלנו, וכאב לי הלב לראות על מה ההורים מתווכחים, אם המקרה יהיה יד ראשונה או יד שניה, מי יקנה את המיטות, ומי את המיקרוגל... וכל מיני פרטים קטנים. אבל היה צריך לחסוך כל החיים שלו. יש עושים אירוסין עם הרבה הוצאות, ועושים פרחים בחתונה, בשווי עשרות אלפי שקלים, אבל בשביל מה ההוצאות האלו. אדם יחסוך כדי שיוכל לחתן את בניו, ובפרט אם בנו בן תורה, כמה שיוכל לתת יתן לו ממעשר כספים, וגם תפלין של ר"ת יקנה ממעשר כספים.

כביצה, ולכן גם אם אחר כך נאנס או שכח ולא אכל, אין ברכתו לבטלה. ולפי זה נאמר גם אצלנו, שכאשר התפלל ערבית של שבת, באותה שעה חשב לקבל שבת, ורק אחר כך התברר לו שצריך לעשות התרה, כי בליל ששי וביומו לא ספר את העומר, ואם יעשה התרה יוכל לספור בלי ברכה, ואחר כך בצאת הכוכבים יספור את היום הבא בברכה. אבל בשעה שהתפלל חשב להתפלל כדון, ולכן זה לא נקרא ברכה לבטלה.

מעשה ותנאי

יד. אולם יש לחלק, שהריטב"א דיבר במקרה שיש מעשה ותנאי, דהיינו שעשה מעשה גמור של נטילת ידים, ויש תנאי לאכול כביצה פת, ורק את התנאי לא קיים, וזה לא ברכה לבטלה, כי היה מעשה גמור. מה שאין כן אצלנו שעושה התרה על קבלת שבת, אין מעשה ותנאי, ויתכן שמה שהתפלל ערבית כל ברכותיו תהיינה לבטלה, אחר שהחכם עקר את נדרו מעיקרו וכאילו בכלל לא קיבל שבת.

תפלת הדרך

טו. בעבר אמרנו דוגמא, לגבי מי שנוסע מעיר לעיר כשיעור שעה חומש - מבאר שבע לירושלים לוקח שעה, ולא מברכים תפלת הדרך, וכגון שנוסע ביום ששי וחוזר במוצאי שבת, אבל אם נוסע בבוקר וחוזר בערב, הדרך הלך וחוזר מצטרפת ומברך תפלת הדרך - ואחר שהתחיל לנסוע, אשתו מתקשרת אליו: אתה חייב לחזור דחוף לבית, יש בעיה כזו וכו'... אומר לה: אבל בירכתי תפלת הדרך, וצריך להחזיק בדרך שיעור פרסה - ארבעה מילין - שעה וחומש, ואם אחזור תהיה ברכה לבטלה... אתה לא חוזר? אין שלום בית... או לי מיצרי או לי מיוצרי, מה יעשה? מי שיועד את הריטב"א יחזור, כי העיקר שהתחיל את הנסיעה ועשה מעשה, ורק את התנאי שתהיה נסיעה כשיעור פרסה לא קיים. מי שיועד הלכות יעשה פרסה ויהיה שלום בחילו שלוה בארמונו... ומי שלא יודע הלכות בעיה שלו...

לא תצטרך לאסוף כסף

טז. בעבר הבאנו דוגמא נוספת, לגבי אדם שקיבל שבת מבעוד יום, ענד עניבה, בא לבית כנסת לקרוא שנים מקרא ואחת תרגום, וקיבל שבת. לפתע מגיע אליו מישוה ואומר לו, יצא לאור ספר שכולם קוראים ולומדים בו, זה ילך טוב, קח בעשרים ₪ ותמכור בארבעים, וכך תוכל לחתן את הילדים ולא תאסוף כסף באמצע התפלה ותפריע לאנשים... אבל קיבלתי שבת, איך אעשה איתך עסקה? אסור לעשות מקח וממכר בשבת גזירה שמא יכתוב (רש"י ביצה לו. ד"ה מושם. רמב"ם פכ"ג מהל' שבת ה"ב). תעשה התרה. יבוא לחכם ויעשה לו התרת נדרים, ואחר כך יקח עט ויעשה את העסקה.

ערבית לא תלויה בקבלת שבת

יז. ואף שאמרנו לגבי קבלת שבת מבעוד יום, שאין כאן מעשה ותנאי, עם כל זה יכול לעשות התרה, ולא יחוש שברכותיו לבטלה, על פי מה שכתב הרמב"ם (פ"ג מהל' תפלה ה"ז), שיש לו להתפלל תפלת ערבית של לילי שבת בערב שבת קודש שתשקע החמה, וכן יתפלל ערבית של מוצאי שבת בשבת, לפי שתפלת ערבית רשות אין מדקדקים בזמנה. ע"כ. והרי להרמב"ם אין בכלל דין תוספת שבת, וגם לא תוספת יום טוב, אלא רק תוספת יום הכיפורים⁷. ועם כל זה כתב שיתפלל ערבית של שבת מבעוד יום, ורואים שזה דין נפרד מהתוספת, וזה רק מדין זמן תפלת ערבית, וכמו ביום חול שאפשר להתפלל ערבית מפלג המנחה, כדעת רבי יהודה, שפסקה הגמרא (ברכות כו). דעביד כמו עביד, וכמו שכתבו התוס' ורבינו יונה והרא"ש (ברכות ב.). ולפי זה יוצא שיכול לעשות התרה, ולעקור את הנדר של קבלת שבת מעיקרו, ובכל זאת אין ברכותיו של ערבית לבטלה.

⁷ הרדב"ז (ס' אלף תפן, וח"ב בלשונות הרמב"ם ס' קיג ורס"ח) כתב, שלכולי עלמא יש דין תוספת שבת, וכתב הרב המגיד דלית ליה להרמב"ם דין תוספת מהתורה אלא ביום הכיפורים. אך מרן הבית יוסף (סימן רסא) תמה על הרב המגיד, וכי הרמב"ם לא הזכיר דינים מדרבנן, ולפחות היה מזכיר שיש דין תוספת שבת ויום טוב מדרבנן? ולכן כתב שלדעת הרמב"ם אין דין תוספת שבת כלל, לא מדאורייתא ולא מדרבנן. ואין הלכה כדברי הרמב"ם, וכמו שפסק מרן (ש"ע ס' רסא ס"ב, ס' רסז ס"ב) שיש דין תוספת גם בשבת וגם ביום טוב.

ספק ספיקא

יח. לכן להלכה מי שלא ספר את העומר ביום ששי וקיבל שבת בעוד יום, ונזכר שלא ספר אתמול, יכול לספור - בפרט רב קהילה שיגידו לו: בכבוד, תברך, ויהי לו בושות... שיספור - ואחר כך יוכל להמשיך ולספור בברכה. ויותר מכל הנ"ל יש להוסיף, שיש ספק ספיקא, שמא כל יום מצוה בפני עצמה, כרוב הראשונים, ואם תאמר ככה"ג שמרן חשש לו שצריך "תמימות תהייה", שמא תוספת שבת היא לא לכל מילי.

קידוש בשבועות מבעוד יום

יט. בענין תוספת מחול על הקודש בשבועות, כתב בשו"ת משאת בנימין (בחידי"ש דינים שבסוף הספר, או"ח סימן ד) - היה קדמון לפני כ-550 שנה - הביאו המגן אברהם (סימן תצד סק"א) - בראשי תיבות "מ"ב" - שכתוב (ויקרא כג, טו) "שבע שבתות תמימות תהייה", והיינו שצריך לגמור את התמימות, ואחר כך "עצרת תהיה לכם" - זה חג שבועות, ואם בערב החג יוסיף מחול על הקודש יפגע בתמימות, ולכן צריך לחכות עד צאת הכוכבים. והביאורו גדולי האחרונים להלכה.

אל תשיבני

כ. גם בספר עמק ברכה לרבי אברהם הלוי הורוויץ - היה לפני כ-420 שנה - ובנו השל"ה הקדוש, הובא בשם הגאון רבי יעקב פולק, שלא לקדש בליל שבועות עד שיהיה צאת הכוכבים ודאי. וכתב, ואל תשיבני ממה שאמרו בגמרא ברכות (כז:), רב צלי - התפלל ערבית - של שבת בערב שבת, רבי יאשיה מצלי של מוצאי שבת בשבת - ולהלכה במקום צורך גדול עושים כן - כי תפלה זה דין אחר, אבל את הקידוש לא יקדים. וכן כתבו מרן החבי"ב בשיירי כנה"ג (ר"ס תצד), הפרי חדש (סק"א), האליה רבה (סק"ג), השבות יעקב (סימן נב) - לפני כ-300 שנה - ועוד, שלא לקדש בשבועות לפני צאת הכוכבים, משום "תמימות תהייה".

איחור תפלת ערבית

כא. הטורי זהב (ר"ס תצד) הוסיף, שמתאחרים מלהתפלל ערבית עד צאת הכוכבים, אבל העמק ברכה כתב מפורש שתפלה מתפללים מוקדם, ורק קידוש מקפידים לעשות אחר צאת הכוכבים. ובאמת תמוה לחלק בין תפלה לקידוש, שהרי בגמרא שם דנו, אומר קדושה והבדלה על הכוס או לא, ופשטו ממה שאמר שמואל מתפלל אדם של שבת בערב שבת, ואומר קדושה על הכוס, ומתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת ואומר הבדלה על הכוס. ואם כן מפורש בגמ' שאין הבדל בזה בין תפלה לכוס קידוש והבדלה.

דעת החולקים

כב. בספר יוסף אומץ (סי' תתג, עמ' קפז) - לרבי יוסף יוזפא, היה לפני כ-400 שנה - הביא דברי העמק ברכה, וכתב: ולא ראיתי לרבנן קשיא שמקפידים בדבר זה, ובפרט אלה שקוראים את כל התיקון בליל שבועות ורוצים להספיק הכל, ולכן מותר לקדש גם בבין השמשות. ויש לבאר, שכיון שהלכה כרוב הפוסקים שספירת העומר בזמן הזה מדרבנן, ומהדין מקילים בבין השמשות לספור את היום הבא, אם כן גם לענין "תמימות" יש להקל בבין השמשות. וכן כתבו בספר דגל מחנה אפרים (חאו"ח סימן א) - לרבי אפרים לניאדו מרבני חלאב - שו"ת מלמד להועיל (ח"א או"ח סי' קח) - נולד לפני כ-180 שנה, הגאון העיב"ץ - בנו של החכם צבי - בסידורו (עמ' תקסג), הגאון רבי חיים פלאג' בספרו מועד לכל חי (סימן ח אות כג) - ספר מתוק על המועדים שקל לקרוא - שלא צריך להמתין לצאת הכוכבים.

"בעצם היום הזה"

כג. הגאון רבי שלמה הכהן מוילנא בעל 'חשק שלמה' (הובא בספר ראשית בכורים ד"ט סע"ב), וגם הגאון הנצי"ב (בשו"ת משיב דבר חאו"ח סי' יח), באו מכיוון אחר, שכתוב בפסוק (ויקרא כג, כא) "וקראתם בעצם היום הזה מקרא קודש יהיה לכם", זאת אומרת שהקידוש של חג שבועות צריך שיהיה בעצם היום הזה

⁶ הראשון לציון הרב אליהו בקשי דורון זצ"ל כתב תשובה יפה בשו"ת בנין אב (ה"ד סי' ה, וע"ע בס"ד, ובח"א סי' נט) ושם חקר את החקירה הזו. הוא היה למדן, למד בחברון ובישיבת הדרום, בגיל 17 או 18 שלח מכתב למרן, איפה אמושיך את הלימודים שלי, בישיבת הסדר או בישיבה קדושה, ומרן השיב לו מכתב בכתב ידו, וביקש

ולא בבין השמשות ולא לפני כן בזמן התוספת. אבל זה פלא פלאים, מה כוחם גדול לעשות לימודים מפסוקים, והרי ביומא (פא) למדו מפסוק זה דרשה אחרת, שאינו חייב כרת אלא העושה מלאכה בעיצומו של יום, אבל העושה מלאכה בזמן של תוספת יום הכפורים אינו חייב כרת, ועבר על עשה בלבד. וכתב הרא"ה (בחידי"ש לכתובות ס) - רבי אהרן הלוי - שאין לנו כוח ללמוד לימודים מפסוקים, מה שלא דרשו חכמי התלמוד.

להלכה

כד. להלכה במקומות אלו שאפשר בנקל לחוש לדברי האחרונים ולהמתין מלקדש עד לאחר צאת הכוכבים, נכון לעשות כן, אבל מי שיש לו ילדים קטנים, או שממהר ללימוד, ומכל מיני סיבות שהן, רשאי לקדש מבעוד יום. ובצרפת ובארצות אירופה וכדומה שהשקיעה מתאחרת מאד בימי הקיץ, ובני הבית מצטערים לשבת ולהמתין עד הלילה, וגם זה גורם הפרעה לסדר לימוד התיקון בלילה, יש להקל להם יותר לקדש ולסעוד מבעוד יום (יחוד"ח סי' ל, חזו"ע יו"ט עמ' שה, ילקו"י סה"ע עמ' תרה).

עוד נפקא מינה

כה. בחקירה הנ"ל אם תוספת שבת היא לכל מילי או רק לאיסור מלאכה, הבאנו בילקוט יוסף (שבת א"ח"ב עמ' תתה, קו' אחרון סי' י) ט"ז נפקא מינה, ואמרנו כמה פעמים, כל חקירה שאין בה נפקא מינה אינה חקירה. יש שרואים כוס תה וצלחת וחוקרים האם התה מעל הצלחת או הצלחת מתחת התה... ומה נפקא מינה? לקידוש אשה... צריך שתהיה נפקא מינה.

עוד נפקא מינה לדוגמא, אדם ששמע שמועה שמת אחד משבעה קרובים - לא כולם... - וביום ששי זו שמועה קרובה, וביום שבת יחול יום השלשים, ואז יש לו דין שמועה רחוקה. האם צריך לשבת שבעה, כיון שסוף סוף שמועתו היתה ביום ששי, או כיון שקיבל עליו שבת נחשב כשמע שמועה רחוקה.

עוד נפקא מינה, מי שקיבל יום טוב מבעוד יום, ואחר כך שמע שמת קרובו, אם מוועיל לשבת שעה אחת ולצאת מגזירת שבעה, או שכיון שקיבל יום טוב, במוצאי החג ישב שבעה.

עוד נפקא מינה, אדם שבחול המועד סוכות קיבל שבת מבעוד יום, ונזכר שלא נענע לולב ביום ששי, והרי בשבת לא נוטלים לולב, גזירה שמא יטלטלו ארבע אמות ברשות הרבים (סוכה מב). ואם קבלת השבת היא לכל מילי, יום ששי חלף הלך לו, ובשבת לא נוטלים לולב.

עוד נפקא מינה, אם לא שמע שופר בראש השנה שחל ביום ששי, וקיבל שבת מבעוד יום, אם יוכל לתקוע בשופר גם אחר שקיבל שבת. אם קבלת השבת היא לכל מילי לא יוכל, ואם רק לגבי מלאכות, אין הכי נמי עדיין יכול לתקוע בשופר, וגם ליטול לולב.⁸

[עוד נפקא מינה, אם יוצא ידי חובת סעודת שבת בזמן התוספת, וכנ"ל. וכן, לגבי מי שלא התפלל מוסף בחול המועד, ונזכר אחר שקיבל עליו שבת חול המועד, או יום טוב אחרון, אם יוכל להתפלל מוסף גם אחר שקיבל שבת, כל שהוא קודם השקיעה. שאם נאמר שתוספת שבת לכל מילי, ולא רק לקדושת שבת, לא יוכל להתפלל מוסף. וכן, מי שלא אמר הלל בסוכות או בחנוכה, שאין גומרים את ההלל בלילה, וכן חג שבועות שחל ביום ששי, ששכח לומר הלל בברכה בחג, ונזכר אחר שקיבל עליו שבת מבעוד יום, אם יוכל לקרוא הלל בברכה גם אחר שקיבל שבת. וכן, מי שלא התפלל מנחה וקיבל שבת מבעוד יום, אם יוכל להתפלל מנחה גם אחר שקיבל שבת. אלא שלענין זה כבר כתבנו שאין קבלת שבת של יחיד מעכבת תפלת מנחה. וכן, התפלל מנחה ביום ששי, ושכח לומר יעלה ויבא בחול המועד או ראש חודש, וקיבל שבת מבעוד יום, האם יכול לחזור ולהתפלל מנחה כדן גם אחר שקיבל שבת או לא. וכן, פורים שחל ביום ששי, ולא שמע מקרא מגילה, וקיבל שבת מבעוד יום, אם יוכל לקרוא המגילה בברכה גם אחר שקיבל שבת.

וכן, אשה שקיבלה עליה שבת מבעוד יום, אם יכולה לעשות הפסק טהרה או לא. וכן, אשה שאכלה מפלג המנחה, קודם שקיבלה שבת, וסיימה הסעודה וקיבלה שבת מבעוד יום, אם תזכיר רצה והחליצנו בברכת המזון, דסוף סוף קיבלה שבת, והאם תאמר ביום השבת "הזה" אחר שבעצם אינו יום השבת, אלא שקיבלה עליה קדושת שבת, אבל אכתי יום הששי הוא. ויתכן שהוא תלוי בחקירה אם תוספת שבת הוא לכל דיני הלילה, או רק לקדושת שבת. וי"ל].

ממנו שילך לישיבת חברון, ובהתאם לכך הלך לשם. ואחר כך היה ראש קיבוץ בישיבת פורת יוסף בקטמון, בתקופה שלמדתי שם, והיינו נהנים לדבר אתו בלימוד, כי היה חריף ולמדן ישיבתי.